

Кожна родина (представник роду) є носієм не тільки своєї історії, а й історії всього роду. Сімейна і родова інформація являє собою особливе емоційно-матеріальне поле, у яке включена вся родина.

Література

1. *Прейс І. В.* Сімейна лояльність як чинник згуртованості родини / І. В. Прейс // Психологічні перспективи. – К., 2010. – Спец. вип. – С. 114–125.
2. *Браун Дж.* Теорія і практика сімейної психотерапії / Дж. Браун, Д. Кристенсен ; пер. с англ. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с.
3. *Шутценбергер А. А.* Трансгенераційні зв'язи, сімейні тайни, синдром годовщини, передача травм і практичне використання геносоціограми / А. А. Шутценбергер. – 3-е изд. – М. : Психотерапія, 2007. – 256 с.
4. Психологія сімейних відносин з основами сімейного консультування : учеб. посіб. для студ. высш. учеб. завед. / Е. И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др. ; под ред. Е. Г. Силяевой. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
5. *Гольжак В. де.* Історія в наслідство: Сімейний роман і соціальна траєкторія / В. де Гольжак ; пер. с фр. И. К. Масалкова. – М. : Изд-во Ин-та психотерапії, 2003. – 233 с.
6. *Карабанова О. А.* Психологія сімейних відносин і основи сімейного консультування : учеб. посіб. / О. А. Карабанова. – М. : Гардарика, 2005. – 320 с.

© Прейс-Тимчук І. В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИБОРУ ШЛЮБНОГО ПАРТНЕРА І ВСТУПУ МОЛОДІ У ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

Г. В. Семєніхіна, м. Луганськ

Статтю присвячено теоретичному аналізу існуючих концепцій вибору шлюбного партнера і тих сучасних соціально-психологічних чинників, які сприяють вступу молодих чоловіків і жінок у подружнє життя. Обґрунтовується потреба в такому аналізі з огляду на тенденцію функціональної реконструкції шлюбних відносин, що означалася в сучасному суспільстві. Розглядаються етапи розвитку дошлюбних і передшлюбних стосунків між партнерами у світлі найвідоміших теорій зарубіжних і вітчизняних дослідників.

Ключові слова: шлюбний партнер, дошлюбні стосунки, функціональна реконструкція шлюбу, чинники вибору партнера, етапи розвитку стосунків.

Статья посвящена теоретическому анализу существующих концепций выбора брачного партнера и тех современных социально-

психологических факторов, которые способствуют вступлению молодых мужчин и женщин в брак. Обосновывается необходимость подобного анализа ввиду тенденции функциональной реконструкции брачных отношений, обозначившейся в современном обществе. Рассматриваются этапы развития добрачных и предбрачных отношений между партнерами в свете наиболее известных теорий зарубежных и отечественных исследователей.

Ключевые слова: брачный партнер, добрачные отношения, функциональная реконструкция брака, факторы выбора партнера, этапы развития отношений.

The paper presents theoretical analysis of the existing concepts of marriage partner choice as well as the current social and psychological factors which promote marriage between young men and women. The necessity of this analysis arouses due to the tendency of functional reconstruction of marriage which takes place in the modern society. The article considers the stages of premarital relations between partners represented in well-known theories of different foreign and domestic scientists.

Key words: marriage partner, premarital relationship, functional reconstruction of a marriage, marriage partner choice factors, stages of relationship development.

Проблема. У віці ранньої дорослості людина долучається до всіх видів соціальної активності: вона відходить від батьківської сім'ї, обирає супутника життя, приймає рішення про шлюб і створення власної сім'ї. На вибір шлюбного партнера впливає багато різних чинників, дослідження яких стає актуальним саме сьогодні, коли кількість розлучень сягає високих рівнів.

Наразі шлюб як суспільне явище переживає глибоку кризу, пов'язану зі зміною його функціонального призначення. До недавнього часу шлюб мав скоріше економічне і політичне значення, меншою мірою відігравав функцію психологічної підтримки та комфорту [1]. В усіх сучасних демократичних суспільствах, і в українському зокрема, спостерігаються певні позитивні тенденції: зростання економічної незалежності жінок; відмова від правової дискримінації позашлюбних дітей; розширення асортименту товарів, які полегшують побут самотніх чоловіків і жінок; послаблення примусових повноважень держави у сфері особистого життя людей. Однак ці зміни неминуче ведуть до зменшення потреби в реєстрації шлюбу. Як наслідок, середній вік тих, хто одружується, постійно зростає; багато молодих пар проживають разом неофіційно; розлучення стало найбільш імовірним фіналом шлюбних відносин.

Проблемі вибору шлюбного партнера і вступу молодих чоловіків і жінок у подружнє життя присвячено чимало публікацій, особливо

зарубіжних дослідників. Існуючі теорії часто суперечать одна одній, а часом, навпаки, гармонійно поєднуються. Нам видається цікавим систематизувати розрізнені дослідження та провести їх аналіз, виявити паралелі між вітчизняними і західними теоріями вибору шлюбного партнера та розвитку дошлюбних відносин.

Мета статті: теоретичне дослідження, зокрема аналіз і систематизація, вітчизняних і зарубіжних концепцій вибору шлюбного партнера чоловіками і жінками в період ранньої дорослості (молодості), вивчення соціально-психологічних детермінант цього вибору під кутом зору запобігання негативним суспільним явищам, що відбуваються у шлюбно-сімейній сфері.

Як свідчать дані статистики, середній вік українських чоловіків, що брали шлюб у 1989 р., становив 26,8 року, жінок – 25,3. Але вже у 2005 р. чоловіки стали одружуватися в середньому у 30 років, а жінки виходити заміж – у 27. Серед молоді в незареєстрованих шлюбних союзах проживають 25,3% чоловіків і 19,2% жінок. Україна разом з Росією лідирує в Європі за кількістю розлучень. Хоч останнім часом означилася тенденція до зменшення кількості розлучень, однак результат у цілому видається малопомітним і нестійким. В Україні на кожні два шлюби припадає в середньому одне розлучення. Постійно зростає і кількість позашлюбних дітей. Так, у 2006 р. частка дітей, народжених поза шлюбом, становила більш як одну п'яту всіх новонароджених. Спостерігається тенденція “старіння” народжуваності [2].

Сьогодні українська громадська думка, зокрема той її аспект, який стосується погляду на шлюб і сім'ю, перебуває під впливом західних тенденцій, таких як гендерна рівність, демократизація форм стосунків між чоловіком і жінкою, пріоритетність освіти та кар'єри тощо. А ще українське суспільство на відміну від європейського, крім зазначених тенденцій, відчуває гніт порівняння нинішнього становища із становищем, яке було за часів Радянського Союзу. Тоді ступінь адміністративної регламентації суспільного життя, у тому числі шлюбно-сімейної сфери, був максимальним. На свідомість кожного громадянина України наприкінці ХХ ст. вплинув, безперечно, розпад СРСР і крах міфів тоталітарного суспільства [3, с. 93]. Що ж стосується трансформації шлюбно-сімейних відносин, то найбільш відчутні зміни спостерігаються останні два десятиріччя.

Отже, ми живемо в епоху, коли шлюб усе менше регламентується економічними чи політичними чинниками і вже не залежить, як досі, від чіткого розподілу праці чи ієрархії авторитету, а нормативний тиск суспільства послаблюється. Провідними детермінантами вступу в подружнє життя стають духовна близькість, кохання, єдність ціннос-

тей і світосприймання. Незважаючи на те, що в певні моменти свого життя людина може потребувати самоти, утім, вона завжди прагне, щоб її розуміли та приймали, прагне бути комусь потрібною, тобто коханою. Сама вона також хоче кохати, віддавати іншому свою турботу, накопичену ніжність, ділитися з іншою людиною сокровеним та особисто значущим. У людській спільноті склалося так, що надійним і загально визнаним засобом реалізації цих потреб стали шлюб і сім'я [4, с. 8]. Тому більшість дорослих людей, як і раніше, відчувають бажання знайти шлюбного партнера та жити в шлюбі.

Наразі існує чимало теорій вибору шлюбного партнера. Вони розроблені в переважній своїй більшості зарубіжними дослідниками. Процес вибору шлюбного партнера і чинники, які впливають на вибір, вивчали, зокрема, Б. Мурстейн, Дж. Едвардс, Р. Уїнч, А. Керкхофф, К. Девіс, К. Коч, Р. Сентерс, А. Маслоу, Р. Зідлер, Р. Морланд, У. Струбі, Е. Хатфілд, Е. Бершайд, У. Уолстер та ін. Більшість цих теорій описують послідовність етапів, або стадій, розвитку відносин з майбутнім шлюбним партнером.

У вітчизняній психології проблему вибору супутника життя вивчено та описано недостатньо. Серед найбільш відомих теорій можна назвати теоретичну модель співвідношення процесів міжособистісного сприймання і динаміки дошлюбних відносин М. О. Абалакіної. Процес вибору шлюбного партнера досліджували М. М. Обозов і О. М. Обозова. Поетапний розвиток стосунків між чоловіком і жінкою вивчала також Т. Б. Василець. Відомим дослідником шлюбно-сімейних відносин є Л. Б. Шнейдер. Трансформацію соціально-моральних настановлень молоді щодо шлюбу і дошлюбних інтимних стосунків вивчає С. І. Голод.

Якщо розглядати процес вибору шлюбного партнера в широкому розумінні, то в ньому, власне, можна виділити дошлюбний і передшлюбний періоди. *Дошлюбний період* охоплює весь життєвий сценарій людини від народження до моменту прийняття рішення про одруження, протягом якого складаються основні настановлення і стереотипи щодо майбутнього партнера, формується його ідеальний образ, розвиваються власні риси характеру, які сприяють сімейному життю, або, навпаки, негативно впливають на нього. *Передшлюбний період* охоплює етап взаємодії зі шлюбним партнером з моменту знайомства до реєстрації шлюбу, де важливим компонентом є передшлюбне залицяння [4; 5].

Серед згаданих нами теорій вибору шлюбного партнера (більшість із них описують послідовність етапів, або стадій, розвитку стосунків з майбутнім шлюбним партнером) найбільш структурованою і розробленою є, на наш погляд, концепція Б. Мурстейна "Стимул –

Цінність – Роль”. Вона базується на припущенні, що міжособові відносини чоловіка і жінки протягом передшлюбного періоду проходять три послідовні стадії; лише пари, що “прожили” всі три стадії, спроможні укласти гідний шлюбний союз.

Перша – стимульна – стадія полягає у виокремленні однієї людини з-поміж великої кількості інших людей, тобто відбувається первинний вибір партнера, зароджується почуття симпатії. Критеріями вибору на цій стадії стають зазвичай зовнішні дані, соціальний статус, особливості самопрезентації партнера, деякі його психологічні особливості. На стимульній стадії оцінюються також власні якості, що можуть зацікавити іншу людину [5]. Важливим компонентом тут є і територіальна близькість між партнерами: експериментально доведено, що саме вона часто стає поштовхом для взаємної симпатії. Більшість людей знаходять свою “другу половинку” серед сусідів, колег, знайомих чи однокласників. Р. Зайонц і його колеги У. Кунста-Вілсон та Р. Морланд назвали це явище ефектом “простого перебування в полі зору” (див. [6, с. 521]). Що ж стосується зовнішніх даних, то і чоловіки, і жінки хотіли б бачити поряд із собою привабливого партнера. Чоловіки більш чутливі до зовнішності партнерки на початковій стадії стосунків, а для жінок приваблива зовнішність партнера є чинником, що зміцнює відносини на більш зрілих етапах. Б. Мурстейн завдяки своїм дослідженням дійшов висновку, що для виникнення симпатії між людьми важлива не так сама фізична привабливість, як відповідність рівнів власної привабливості і привабливості партнера. Людина схильна вибирати собі в партнери того, хто не більше і не менше привабливий, ніж вона сама [там само, с. 524]. У. Струбі з колегами вивчав зв’язок між зовнішньою привабливістю і вибором партнерів. Виявилося, що люди, які вважають себе зовнішньо непривабливими, частіше призначають побачення також непривабливим людям, і навпаки – ті, хто високо оцінює власну зовнішність, частіше звертає увагу на вродливих людей [7].

Друга стадія – ціннісна – передбачає обговорення партнерами цінностей, переконань, світоглядних позицій одне одного [4]. Симпатія, що виникає на стимульній стадії, зміцнюється в тому разі, якщо досягається єдність поглядів на життя й позицій у питаннях шлюбу, розподілу чоловічих і жіночих обов’язків у сім’ї, виховання дітей тощо. У разі розбіжності названих позицій союз розпадається [5]. Д. Бірн і його колеги з огляду на результати своїх експериментів неодноразово переконувалися, що найбільш симпатичними ми вважаємо тих людей, з якими у нас багато спільного. Можна припустити, що, віддаючи перевагу схожим на нас людям, ми відчуваємо безпеку і психологічний комфорт. Чим більше схожості в настановленнях, переконаннях і мо-

ральних цінностях подружжя, тим щасливіший шлюб і тим менша ймовірність розлучення [6, с. 534]. На цьому етапі важливі відвертість, чесність, відкритість партнерів одне одному. Якщо саме зараз не будуть пред'явлені власні цінності та очікування, це може ввести партнера в оману, а відтак викликати серйозні проблеми у стосунках пізніше.

Третя стадія – рольова. Тут відповідність рольової поведінки партнерів проходить перевірку під час їхньої активної взаємодії одне з одним, тобто на практиці. Однак на передшлюбному етапі відносин здатність партнера виконувати бажану роль перевіряється частіше за все лише через вербальне вираження його ставлення до цього предмета. К. Коч, використовуючи поняття соціальної ролі для пояснення вибору шлюбного партнера, припустив, що партнери обирають одне одного на основі згоди, коли виконують ролі в процесі залицяння [7]. На цій стадії проходять перевірку рольові очікування щодо партнера, ті враження, які він викликає в ході спілкування на ціннісній стадії. Інші прибічники рольової теорії, зокрема Т. Парсонс, Р. Бейлз, Б. Харбер, Р. Орт, також підкреслювали особливе значення відповідності рольових очікувань партнерів їхній рольовій поведінці. Ці дослідники виявили кореляційний зв'язок між зазначеною відповідністю і загальною задоволеністю шлюбом [9, с. 45].

На третьому етапі оцінюється також відповідність особистісних властивостей партнерів, яка перевіряється завдяки їхній спільній діяльності. Наприклад, Р. Уїнч у своїй теорії доповнювальних потреб зазначав, що, вибираючи дружину чи чоловіка, кожна людина шукає того, хто спроможний максимально задовольнити її основні потреби. Задоволення і винагорода розглядаються як сили, що сприяють зближенню майбутнього подружжя. На підтвердження цієї теорії виступив Р. Сентерс зі своєю інструментальною теорією підбору шлюбного партнера. Він стверджував, що людина прагне до того, чиї потреби схожі на її власні або доповнюють їх [5]. Про особливості задоволення потреб у стосунках і пов'язану із цим стабільність емоційних відносин говорив також А. Маслоу. Дослідник зазначав, що люди, які живуть на рівні потреб зростання, тобто самоактуалізовані особистості, налагоджують більш стабільні стосунки, ніж ті, що живуть на рівні дефіцитарних потреб.

Спорідненою за змістом із концепцією Б. Мурстейна є теорія послідовних фільтрів А. Керкхоффа і К. Девіса. Згідно з цією теорією вибір партнера відбувається шляхом відсіву потенційних кандидатів у процесі проходження через ряд фільтрів. Такий відбір здійснюється в чотири етапи. Перший фільтр – місце проживання – визначає тих можливих кандидатів, з якими є шанс зустрітися. Другий фільтр відповідає принципіві гомогамності (теорія гомогамії А. Най, Ф. Берардо,

Дж. Боссарда), тобто подібності за соціальним критерієм (раса, віросповідання, соціальний клас, освітній рівень, вік, шлюбний статус) [9, с. 43]. Наступний, третій, фільтр припускає відповідність цінностей партнерів. Останній, четвертий фільтр, що діє на більш пізніх етапах стосунків, відсіває тих кандидатів, що не пройшли перевірку рольових очікувань [5]. Тут дуже важливим є дотримання принципу рівності внесків у стосунки з боку обох партнерів. Саме на цьому принципі базується теорія Е. Хатфілд, Е. Бершайд і У. Уолстера. Принцип рівності внесків визначає вибір романтичного партнера і ступінь задоволеності стосунками. Найбільш комфортно людина почувається в тих стосунках, у яких отримує рівно стільки, скільки й віддає. Такі пари бувають найбільш щасливими і задоволеними. В іншому випадку обидва партнери відчувають дискомфорт: той, чий внесок більший за винагороду, відчуває агресію, а якщо винагорода перевищує внесок, виникає почуття провини. Згідно з теорією вибору партнера Дж. Едвардса найімовірніше, що індивіди з рівними ресурсами збільшують винагорода одне одного [7]. Якщо обидва партнери відчувають, що винагорода відповідають їхнім зусиллям, вони сприймають ситуацію як справедливу. Територіальна близькість і фізична привабливість впливають на наші перші враження про людину, а для тривалих стосунків важлива також і взаємна схожість [6].

Значення фільтрів у процесі вибору шлюбного партнера підкреслював також Р. Зідлер. Перший етап фільтрації, на його думку, відбувається мимовільно у середовищі спілкування індивіда. Далі вибір індивідуалізується відповідно до психологічних, сексуально-еротичних та естетичних переваг. Тут свою роль відіграють стереотиipi і настановлення, сформовані в родині [5].

А. Рейс зі своєю “круговою теорією кохання” також розглядає чотири стадії розвитку дошлюбних відносин партнерів. На першій стадії – налагодження взаємозв’язку – критерієм успішності стосунків стає легкість спілкування партнерів, яка напряму залежить від соціально-культурних чинників. Друга стадія дістала назву “саморозкриття”. На ній відбувається розкриття партнерів одне перед одним за умови довіри між ними. Третя стадія – формування взаємної залежності, закоханості, почуття потреби одне в одному. На четвертій стадії реалізуються базові потреби особистості в коханні, довірі тощо. За умови реалізації партнерами цих потреб стосунки переходять у шлюбні.

Б. Адамс, який досліджував розвиток романтичних стосунків у стабільних студентських пар, визначив, що первинний потяг до предстваника іншої статі виникає під дією таких зовнішніх чинників, як фізична привабливість, товариськість, урівноваженість та спільні інтереси. Якщо союз тримається тільки на цих особливостях, він не буде

міцним. Далі стосунки, що зав'язалися, поглиблюються завдяки позитивним реакціям оточення, отриманню статусу пари, відчуттю затишку і комфорту в присутності одне одного та дії подібних чинників. Це вже досить стабільне становище, але говорити про шлюб ще зарано. На останньому етапі пара підіймається до стадії взаємних обов'язків і близькості, що ще більше поєднує партнерів. Якщо погляди й цінності партнерів, що пов'язали себе взаємними обов'язками, влаштовують їх, то вже можна приймати рішення про одруження [9].

Серед найбільш відомих вітчизняних теорій вибору шлюбного партнера – теоретична модель співвідношення процесів міжособового сприймання і динаміки дошлюбних відносин М. О. Абалакіної. Дослідниця виділила три стадії позитивного розвитку дошлюбних стосунків. Перша стадія – це знайомство партнерів і формування першого враження. Друга стадія починається тоді, коли стосунки стабілізуються як для самих партнерів, так і в очах оточення. Родина і батьки виступають важливим чинником у процесі прийняття рішення про шлюб. Навіть вибір усупереч батькам – це залежний вибір. На даному етапі стосунки характеризуються високою інтенсивністю та емоційністю. На третю стадію відносини переходять у момент прийняття рішення про одруження. У цей період знижується ступінь ідеалізації партнера, стосунки стають більш глибокими, душевними. Для благополучного шлюбного союзу потрібно пройти всі три стадії їхнього розвитку [4].

Поетапний розвиток стосунків між чоловіком і жінкою висвітлено також у працях Т. Б. Василець. Її теорія має своїм методологічним витоком психоаналіз; називається цей напрям дослідження “*ідентифікація*” [8, с. 45]. Ця теорія базується на аналітичній психології К. Г. Юнга, який розглядав шлюб як основу усвідомлення несвідомих мотивів і потягів. Дослідник підкреслював, що психологічні відносини у шлюбі стають можливими лише у другій половині життя. Для реалізації даних цілей найкращим, на переконання Юнга, є інстинктивний вибір партнера (див. [4]).

Отже, *перший* етап Т. Б. Василець назвала етапом пошуку відображення своїх внутрішніх чоловічої і жіночої частин у реальних представниках протилежної статі. На стадії пошуку опиняються всі чоловіки і жінки, що пережили крах стосунків, а іноді й одружені люди, що перебувають у стані сімейної, вікової чи особистісної кризи.

Другий етап, за Василець, складається з упізнавання одне в одному своїх внутрішніх чоловіка і жінки. Зустріч з людиною, яка достатньо мірою відображає особливості чоловічого і жіночого аспектів нашої особистості, дає відчуття особливого захоплення. Це період закоханості, котра виникає як наслідок появи вдалої проєкції.

Третій етап Василець назвала етапом задоволення незадоволених потреб. Це період зіцнення внутрішніх травм, проживання тих “упущених” етапів особистісного розвитку, де дитячі потреби партнерів не задовольнялися або задовольнялися недостатньо та у зв’язку із цим виникли психологічні дефіцити. Такою дефіцитарною потребою може бути раннє дитяче бажання безумовної любові та абсолютного прийняття. Дефіцит може бути також пов’язаний з тілесною сферою потреб. На цьому етапі людина очікує і навіть вимагає від партнера тих учинків, дій та почуттів, яких не дочекалася чи недоотримала у дитинстві від власних батьків. Якщо задоволення не настає або його недостатньо, стосунки між чоловіком і жінкою можуть зупинитися на цьому етапі. У випадку дефіциту ресурсів для реалізації захисної чоловічої і відновлювальної жіночої функцій у партнерів у цей період можуть виникати депресії, психосоматичні порушення і болісні розриви стосунків.

На *четвертому* етапі – етапі обміну – партнери звільняються від проєкцій і починають бачити одне в одному реальних людей, усвідомлювати та цінувати унікальність і неповторність внутрішнього світу іншого. Відбувається звільнення від залежності та з’являється відчуття істинної цінності іншого, взаємодоповнення. Партнери сприймають одне одного такими, якими вони є, і вже можуть милуватися, а не пишатися одне одним, як на попередньому етапі.

Останній, *п’ятий*, етап розвитку стосунків передбачає накопичення внутрішніх ресурсів і виникнення потреби віддавати свої сили й досвід, дарувати любов та надлишок життєвої енергії одне одному. Цей етап Т. Б. Василець назвала етапом віддавання. Якщо в нові стосунки вступають зрілі чоловік і жінка, вони відразу можуть опинитися на етапі віддавання [8].

Висновки. На даному етапі суспільного розвитку інститут шлюбу переживає функціональну реконструкцію. Ті соціальні чинники, які раніше спонукали молодь брати шлюб, більше не спрацьовують або ж діють менш ефективно. Звідси – необхідність аналізу психологічних чинників вибору партнера та укладання шлюбу. Викладені теорії і підходи до проблеми вибору шлюбного партнера у віці ранньої дорослості є підставою для певних узагальнень.

Отже, вибір шлюбного партнера – це багатогранний процес, що охоплює кілька етапів. На шлюбний вибір впливає ціла низка чинників, зокрема зовнішність партнера, його соціальне походження і статус, схожість цінностей, переконань та поглядів на життя, збіг ролевих очікувань, здатність задовольняти основні потреби партнера, схвалення вибору родиною тощо. Головний критерій вдалості здійсненого вибору – це задоволеність обох партнерів стосунками.

Перспективу подальших наукових розвідок ми бачимо в дослідженні впливу гендерних стереотипів на вибір шлюбного партнера та сприймання молодими чоловіками і жінками представників протилежної статі.

Література

1. Coontz S. The Future of Marriage / S. Coontz // Cato Unbound. – 2008. January.
2. Семья и рождаемость в Украине – 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://polit.ru>.
3. Головатий М. Ф. Політична психологія : навч. посіб. / М. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 2001. – 134 с.
4. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений: Курс лекций / Л. Б. Шнейдер. – М. : Апрель-Пресс, 2000. – 512 с.
5. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. / Е. И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др. ; под ред. Е. Г. Силяевой. – М. : Академия, 2002. – 192 с.
6. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – 6-е изд. – СПб. : Прайм-Еврознак, 2002. – 512 с.
7. Выбор брачного партнера и развитие добрых отношений [Електронний ресурс] / сост. И. Молчанов. – Режим доступу : <http://psyfactor.org>.
8. Василец Т. Б. Этапы развития отношений между мужчиной и женщиной [Електронний ресурс] / Т. Б. Василец. – Режим доступу : http://www.psy.su/prof_society/articles.
9. Андреева Т. В. Семейная психология : учеб. пособ. / Т. В. Андреева. – СПб. : Речь, 2004. – 244 с.

© Семеніхіна Г. В.

ЛОЯЛЬНІСТЬ ДО ГРУПИ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

О. В. Скрипник, м. Київ

Проаналізовано соціально-психологічний зміст терміна “лояльність” і його витоки. Основну увагу приділено проявам лояльності в освітньому середовищі на сучасному етапі. Професійну ідентичність розглянуто як складову групової ідентичності на матеріалі розвитку малих груп. Запропоновано концептуальну модель проявів лояльності, пов’язану з процесами групоутворення.

Ключові слова: мала група, групова ідентичність, професійна ідентичність, модель лояльності.

Проанализированы социально-психологическое содержание термина “лояльность” и его истоки. Основное внимание уделено проявлениям лояльности в образовательной среде на современном этапе. Профессиональная идентичность рассмотрена как составляющая груп-